

V. RECENZJE

***Acta civilia Caunensis saec. XVI–XVIII. Liber consularis 1555–1564*, ed. Darius Antanavičius, Vilnae 2013;
Liber advocatialis 1561–1564, ed. Darius Antanavičius, Algirdas Baliulis, Vilnae 2013**

Kowno należy do najstarszych i najważniejszych miast litewskich cieszących się posiadaniem prawa magdeburskiego. Nadał mu je wielki książę litewski Witold w 1408 r. Wcześniej przywilej taki otrzymały tylko Wilno i Brześć, a bardzo ważne z politycznego punktu widzenia Troki — dopiero w 1441 r. Położenie nad spławnym Niemnem i w niewielkiej odległości od granicy pruskiej sprawiło, że już w średniowieczu Kowno stało się ważnym ośrodkiem handlowym i produkcyjnym.

Losy spuścizny aktowej władz miejskich, chociaż niewolne od zniszczeń spowodowanych najazdami i pożarami, były jednak szczęśliwsze od losów spuścizn innych miast litewskich, w tym Wilna. Do dzisiaj w zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Witolda Wielkiego w Wilnie (Vilniaus universiteto bibliotekos) oraz Archiwum Historycznym Litwy w Wilnie (Lietuvos vastybes istorijos archives) zachowało się 12 rękopiśmiennych ksiąg z tego miasta, w tym najstarsza księga protokołów rady miejskiej z lat 1555–1564 r. oraz księga wójtowska z lat 1561–1564. Obydwie zostały wydane drukiem przez Dariusza Antanavičiusa i Algirdasa Baliulisa w ramach projektu „XVI a. Kauno miesto savivaldos instituciju rankrastiniu rengimas spaudai”, będącego częścią programu: „Nacionalines liuanistikos pletros 2009–2015 m. programos”. Obydwie księgi do 1855 r. przechowywane były w archiwum miejskim w Kownie, kiedy przeniesiono je do Centralnego Archiwum w Wilnie. W 1915 r., wraz z innymi aktami, wywieziono je w głąb Rosji. Do Kowna powróciły w 1930 r. W czasie II wojny światowej ponownie wywieziono je, tym razem do ZSRR, skąd wróciły do Wilna (wówczas Litewskiej SRR) w 1950 r. Odtąd przechowywane są w fondzie 7 Biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego.

Księga protokołów rady miejskiej Kowna obejmuje wpisy z okresu od 24 V 1555 do 10 XI 1564 r. i została spisana przez Sewerina Bergkmana z Bazyli. Funkcję pisarza miejskiego pełnił on w latach 1553–1566. Zmarł w 1568 r. Mimo, że sesje rady miejskiej prowadzone były w języku polskim, to księgę protokołów spisano w języku łacińskim. Nawet dokumenty pierwotnie sporządzone w języku polskim lub niemieckim były tłumaczone na łacinę.

Autor wydawnictwa we wstępie (s. XXXII–XXXVII) szczegółowo wyjaśnił zasady, jakimi kierował się przy edycji źródła. Dla czytelnika ważne jest zachowanie

w oryginalnej formie pisowni nazw osobowych i geograficznych. Każdy z tomów opatrzone wstępem w językach litewskim i angielskim oraz łączonym indeksem osobowym, geograficznym i rzeczowym. W tekście zastosowano jedynie przypisy rzeczowe, tworzone w języku łacińskim. Informacje zazwyczaj zamieszczane w przypisach tekstowych, umieszczono w samym tekście, za pomocą znaków i symboli. Publikacja zawiera tłumaczenia lub rejestry wpisów w języku litewskim.

Pierwszym nowoczesnym badaczem, który zainteresował się tą księgą był Jan Prekier. Sporządził z niej wypisy, przechowywane obecnie w Bibliotece Jagiellońskiej w Krakowie (rkps nr 6322). Księga ta nie cieszyła się dotąd większym zainteresowaniem badaczy polskich. Inaczej było z historiografią litewską. W szeregu prac poświęconych Kownu była ona wykorzystywana przez Zigmontasa Kiaupę, Edmundasa Laucevičiusa i Almantasa Bagdonovičiusa.

Kowieńską księgę wójtowską przygotowali do druku Dariusz Antanavičius i Algirdas Baliulis. Obejmuje ona wpisy z okresu od 1 I 1561 do 10 IV 1564 r. Spisana została przeważnie w języku polskim, chociaż zdarzają się także wpisy łacińskie. Wydawcy nie uwspółcześniali pisowni. Utrudnia to nieco lekturę, niewątpliwie jednak najlepiej oddaje specyficzne cechy języka polskiego używanego w mieście leżącym na Litwie etnicznej, w otoczeniu posługującym się na co dzień, z pewnością, językiem litewskim. W tym przypadku przypisy rzeczowe sporządzone zostały w języku litewskim. Na końcu publikacji zamieszczono rejestry w języku litewskim.

Treść obydwu ksiąg nie odbiega od typowych wpisów zamieszczanych w księgach radzieckich i wójtowskich w miastach używających prawa niemieckiego. Z polskiej perspektywy stwierdzić można, że wydawnictwo to umożliwi badania porównawcze nad Kownem i polskimi miastami podobnej wielkości. Księgi te zawierają także szereg informacji dotyczących związków Kowna z miastami koronnymi, przede wszystkim z Gdańskiem i Krakowem.

Jarosław Zawadzki
(Archiwum Główne Akt Dawnych, Warszawa)

Наталія Старченко, *Честь, кров і риторика. Конфлікт у шляхетському середовищі Волині. Друга половина XVI — початок XVII століття*, Київ 2014

Książka Natalii Starczenko, *Honor, krew i retoryka. Konflikty wśród szlachty na Wołyniu w 2. połowie XVI i na początku XVII w.* (Wydawnictwo Laurus, Kijów 2014, ss. 510)¹, to studium opisujące przemoc i okrucieństwo, traktowane

¹ Zwraca uwagę pomyłka wydawców książki zawarta w jej tytule. W pełnym brzmieniu został on podany na okładce książki oraz na karcie tytułowej zredagowanej w języku angielskim (*Honour, Blood and Rethoric. Conflicts in the Volhynian Gentry Milieu. Second Half of the 16th through the Early 17th Century*). Natomiast na karcie tytułowej w języku ukraińskim pominięto słowo „початок”, przez co można odnieść mylne wrażenie, że książka dotyczy całego wieku XVII.